

1939. ROMANIA AND THE NEW CHALLENGES IN THE CONTEXT OF THE POWER RELATIONSHIPS IN EUROPE

Marusia Cîrstea

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract

The period between the Munich Agreement and the outbreak of the second large conflagration of the last century progressed under the sign of territorial alterations and the revision of principles and bi- and multilateral treaties.

The present article is founded on a set of published and unpublished documents in the Archives of the Romanian Ministry of Foreign Affairs. They refer to 1939, when the national interest determined the foreign and security policy of Romania, aiming at: maintaining and promoting the national identity; territorial integrity; domestic security and a decrease in the state's vulnerability; counteracting the revisionist politics of foreign states; partnerships with the Western democratic powers. The documents that were used in writing this article refer to: the Czechoslovakian crisis and tensions emerging at Romania's borders (with Hungary, Bulgaria and the Soviet Union); the consequences of the German-Romanian economic agreement of 23rd March 1939; the English-French guarantees of 13th April; the British initiatives for the establishment of a block against the aggressor; the German-Russian non-aggression pact of 23rd August; London's initiative of founding a Balkan block "in order to avoid the war spreading to that region." After the attack on Poland and the declaration of war between the Nazi Reich and the Western powers (on 3rd September 1939) all political and international relationships reconfigured. In this context, the government in Bucharest decided to adopt a "peaceful attitude" towards all states. At the same time, the London representatives of the five Balkan states had intense discussions, insisting – according to a document belonging to the Ministry of Foreign Affairs – "on the overall political situation and especially on the impact of this situation in the Balkans."

Key words: international relations, Romania, the liquidation of Czechoslovakia, the German-Romanian economic treaty, the Molotov-Ribbentrop Pact

În anul 1939, interesul național a fost cel care a determinat politica externă și de securitate a României promovându-se: interesele specifice ce urmăreau menținerea și susținerea identității naționale; integritatea statală; securitatea interioară; reducerea vulnerabilității revizioniste; colaborarea cu puterile democratice occidentale¹.

Perioada cuprinsă între „acordul” münchenez și izbucnirea celei de a doua mari conflagrații a secolului trecut a evoluat sub semnul modificărilor teritoriale și a revizuirii de principii². Pentru diplomația de la București nu era un secret că Marea Britanie și Franța se vor angaja cu mai puțină eficiență în apărarea frontierelor României Mari. De aici previzibilă pentru țară și *poziția neutralității active*, observată în activitatea suveranului Carol al II-lea, dar și a unor cunoscuți diplomați și oameni politici din epocă: Armand Călinescu, Grigore Gafencu și Gheorghe Tătărescu³. După München, statele mici și mijlocii au devenit extrem de prudente, politica lor externă fiind determinată de evenimentele internaționale⁴.

Analizând noua situație creată prin „dispariția Cehoslovaciei”, Direcția Politică a M.A.E. sublinia că: „Guvernul român și opinia publică românească au urmărit cu desăvârșit calm și cu siguranță de sine desfășurarea evenimentelor. Concentrându-și atențiunea asupra repercusiunilor pe care dezmembrarea Cehoslovaciei le-a avut la chiar hotarele țării noastre, Guvernul român s-a mărginit să atragă atențiunea Guvernelor din Londra, Paris și Washington asupra uriașelor consecințe pe care le poate avea, nu numai pentru Europa Centrală, dar și pentru întreaga Europă credința care se întărește tot mai mult – și pe care nici o declarațiune și nici un fapt pornit din Apus nu o îngrădește – că nu mai este decât un singur arbitru în Europa care hotărăște de siguranța, de neatârnamarea și de pacea neamurilor. Atitudinea Statelor mici și mijlocii din Europa a fost asemănătoare, ea putând fi rezumată, destul de exact, în câteva cuvinte: adâncă îngrijorare și o rezervă direct proporțională cu apropierea geografică de Germania. Este semnificativă în această privință stăruința cu care primul ministru bulgar a vorbit, la Ankara, în cursul vizitei sale, care a avut loc la puțin timp după desființarea Cehoslovaciei, despre necesitatea unei înțelegeri depline între statele balcanice, amenințate de aceiași primejdii. Numai că Dl. Kiosseivanoff a lăsat să se înțeleagă că o

¹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 514-554.

² Constantin Vlad, *Istoria diplomației. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 123-150.

³ Marusia Cîrstea, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, Editura Mica Valahie, București, 2004, p. 134.

⁴ Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*, Editura Militară, București, 1992, pp. 69-71.

asemenea înțelegere implică prealabila rezolvare a unora din revendicările bulgare. Repercusiunile mai largi și mai îndepărtate ale dispariției Cehoslovaciei încă nu sunt pe deplin lămurite”⁵.

După evenimentele din martie 1939 – când Germania a făcut asupra României o serie de presiuni politice și economice –, Marea Britanie și Franța s-au angajat într-o politică activă demonstrând că nu le este indiferentă înrobirea economică și politică a sud-estului Europei⁶. Profitând de reacțiunea creată în Anglia în negocierile (din martie 1939) pentru un acord economic germano-român, ministrul atașat la Londra, Viorel Virgil Tilea s-a prezentat la Foreign Office informând oficialitățile britanice despre faptul că Germania ar fi prezentat un *ultimatum economic* României pentru a o forța să admită semnarea unui acord convenabil Reich-ului⁷. Acest demers a lui Tilea s-a produs la 17 martie 1939 și, în urma lui, cabinetul britanic, reunit în ședință specială, a dezbătut multiplele aspecte ale situației. Lordul Halifax, titularul Foreign Office-ului, a prezentat toate detaliile și complicațiile ce s-ar ivi în urma presiunilor germane asupra României, care luaseră „*forma unui ultimatum*”, iar premierul britanic, în final, a explicat că era vorba mai mult decât de „dominația Germaniei asupra României, cât a întregii zone sud-est europene”⁸. Totuși, la Londra „după prima impresiune de alarmă – se arată într-un document al Ministerului Afacerilor Externe⁹ – a urmat o examinare mai calmă și obiectivă a clauzelor Acordului. În discuțiunile ce au avut loc în Parlamentul britanic cu privire la apropierea româno-germană, Dl. Chamberlain a arătat, folosind lămuririle date de Legațiunea noastră, că <<România nu a renunțat la independența ei economică>>”¹⁰.

În contextul creat, Anglia „a început să ducă pe față o politică menită să ridice peste tot stavile în calea înaintării germane”¹¹. Winston Churchill înțelesese, printre primii politicieni britanici, direcția în care avea să se precipite presiunea germană „către țările din mijlocul Europei [...] și cele din Balcani”, toate fiind condamnate, dacă nu se vor lua măsuri, în „vastul sistem de forțe militare și economice care

⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, București (în continuare, se va cita: A.M.A.E.), fond 71 România, vol. 54, ff. 1-14.

⁶ Dennis Deletant, *Frustrating German ambitions: British military subversion in Romania, 1939-1940*, în vol. *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*, coord. Mioara Anton, Florin Anghel, Cosmin Popa, Editura Curtea Veche, București, 2006, p. 201.

⁷ Vezi Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940*, Editura Academiei, București, 1971.

⁸ Vezi Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, Editura Enciclopedică, București, 2003; idem, *O istorie a prezentului*, Editura Mica Valahie, Craiova, 2004, pp. 247-268.

⁹ A.M.A.E., fond 71 România, vol. 54, ff. 1-14.

¹⁰ *Ibidem*, f. 10.

¹¹ *Ibidem*, f. 12.

iradiau dinspre Berlin”¹². Pentru a stopa această presiune, W. Churchill anunța, la 13 aprilie 1939, în Camera Comunelor, că „a trecut ora jumătăților de măsură” și „Dacă vrem să menținem pacea, există două demersuri [...]. Primul constă, bineînțeles, în a determina Rusia Sovietică să intre, fără rezerve, în blocul nostru pentru apărarea păcii” și „Al doilea demers principal ce se impune [...] este realizarea uniunii Balcanilor. Cele patru state balcanice ar alcătui, împreună cu Turcia, o grupare formidabilă [...] Dacă se lasă divizate, dacă abandonează o clipă acest principiu simplu potrivit căruia Balcanii aparțin popoarelor balcanice, ele vor cunoaște încă o dată încercările oribile care le-au devastat în timpul Marelui Război și al războaielor balcanice precedente”¹³. Acest proiect al lui W. Churchill – sublinia Grigore Gafencu – câștigase pe mulți politicieni și diplomați din sud-estul Europei. Nu mai era vorba ca fiecare stat din această zonă să participe separat la o alianță militară generală –, trebuia creată o organizație regională „puternic cimentată”, capabilă să joace „un rol hotărâtor”, pentru a împiedica izbucnirea războiului¹⁴. Ideile lui W. Churchill au fost adoptate de guvernul britanic, care se străduia să le pună în practică prin lansarea unui apel către guvernele de la Paris, Moscova și Varșovia (20 martie 1939), cât și prin garanțiile date unor state precum Polonia și Grecia. Astfel, s-a ajuns și la garanțiile anglo-franceze pentru România, din 13 aprilie 1939¹⁵. Referindu-se la aceste garanții, Președintele Consiliului de Miniștri al României, Armand Călinescu, afirma, la 14 aprilie 1939, următoarele: „Politica de pace a României este îndeobște cunoscută: Guvernul nostru a vădit voința lui de bună înțelegere, străduindu-se să dezvolte raporturi economice strânse și folositoare cu țările de care ne leagă interese complementare. El a arătat, de asemenea, că poporul român este gata oricând să-și apere independența și hotarele țării. Declarațiile prin care în mod spontan și în termeni prietenești care ne-au mișcat, Franța și Anglia sprijină pașnicele noastre străduințe, sunt o contribuție prețioasă la opera de consolidare a păcii generale. Asemenea manifestații, din orice parte ar veni, statornicesc o atmosferă de încredere și de bună înțelegere de care toate popoarele au atâta nevoie”¹⁶. În aceste condiții, Grigore Gafencu, ministrul de Externe al României, va face o vizită la Londra (în zilele de 23-26 aprilie 1939), și care a fost comentată cu multă simpatie atât de cercurile politice cât și de întreaga presă engleză. Astfel, într-un raport diplomatic se arăta „Trebuie menționat că nu împrejurările au condus la această strângere de relații între România și Marea Britanie, ci activitatea perseverentă și continuă desfășurată în ultimele luni de organele respective. Actualmente este în curs de

¹² Apud Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 111.

¹³ *Ibidem*, p. 113.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, Ionel Sîrbu, *Diplomația României de la garanții la neutralitate (aprilie – septembrie 1939)*, Editura Vrantop, Focșani, 1997, pp. 35-44.

¹⁶ A.M.A.E., fond 71 România, vol. 6, f. 257.

tratare un acord comercial de apreciabilă importanță între Anglia și țara noastră și din care România nu poate decât profita”¹⁷. Referindu-se la situația internațională din primăvara anului 1939 și colaboratorii „Agenției Reuter” menționau că se „continuă discuțiunile la Varșovia pentru ca Polonia să admită să dea garanții României. Discuțiuni cordiale și sincere continuă și cu Turcia și este probabil ca atunci când vor lua sfârșit, să se facă o altă declarațiune referitoare la atitudinea Angliei față de Turcia pentru cazul când aceasta ar fi atacată. Deși există dificultăți pentru Bulgaria, nu este exclus ca informațiunile colaboratorului Agenției „Reuter” ca să intre în cele din urmă și Bulgaria în grupul acelor puteri față de care s-a dat garanție pentru cazul unui atac. Se examinează, de asemenea, modul după care să fie posibilă și participarea Rusiei la această garanție”¹⁸.

În anul 1939, activitatea diplomatică sovietică, dinamică și agresivă, se plia în funcție de importanța unui stat cu care întreținea legături economice și politice sau când se urmărea cu precădere un interes special strategic sau teritorial. Un semnal important privind schimbarea politicii externe sovietice l-a constituit înlocuirea, la 3 mai 1939, a lui Maxim Litvinov cu Viaceslav Molotov¹⁹. Odată cu demiterea lui Litvinov, s-a procedat la instaurarea în Ministerul de Externe a „ordinii bolșevice”²⁰. În vara anului 1939, U.R.S.S. a inițiat discuții cu guvernele francez și britanic privind o acțiune concertată împotriva Germaniei hitleriste. Dar aliații occidentali nu au dat acestei chestiuni atenția cuvenită, „trimițând misiuni de rang inferior, într-o manieră apatică”²¹. Trimișii occidentali, cu rang subaltern, erau purtătorii unui mandat foarte vag, care excludea din negocieri problemele esențiale (eventuala trecere a trupelor sovietice prin Polonia sau prin statele baltice, angajament precis și numeric privind forțele mobilizate de fiecare din părți în cazul unei agresiuni germane)²². Guvernul sovietic a continuat să fie foarte suspicios și dornic să găsească modalități de a îndepărta amenințarea ostilităților de la frontierele țării. De teama lui Hitler, Stalin a căutat să pactizeze cu orice chip cu el. Și, spre surpriza generală, în momentul în care parafarea convenției militare a U.R.S.S.-ului cu Marea Britanie și Franța devenise iminentă, Germania și U.R.S.S. anunța – la 21 august 1939 – apropiata semnare a unui Pact de neagresiune care se va produce pe 23

¹⁷ Arhivele Militare Române, Pitești, fond Ministerul Aerului și Marinei, dosar nr. 2537, ff. 408-413.

¹⁸ A.M.A.E., fond 71 Anglia, vol. 18, ff. 43-44.

¹⁹ Ernst Nolte, *Războiul civil european. 1917-1945. Național-socialism și bolșevism*, Grupul Editorial Corint, București, 2005, p. 239.

²⁰ Emilian Bold, Răzvan Ovidiu Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 260.

²¹ Paul Dukes, *Istoria Rusiei. 882-1996*, Editura ALL, București, 2009, p. 260.

²² Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice. De la Lenin la Stalin*, Editura Corint, București, 2000, p. 96; Marusia Cîrstea, *Un document relevant din 1939 privind politica externă a U.R.S.S.*, în *Stat și societate în Europa*, vol. III, coord. Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Editura Universitaria, Craiova, 2011, pp. 429-439.

august 1939²³. N-a fost o „replică” a Munchenului, dar a șocat toată lumea, mai ales pe cei care excluseseră din calculele lor orice înțelegere ori alianță între nazism și comunism²⁴. Astfel, cele două Puteri declarau că doreau să apere cauza păcii. Ele se angajau să nu susțină o terță putere, care ar intra în război cu una dintre ele, să nu se alăture unei alianțe ostile unuia dintre parteneri și să rezolve diferendele numai pe cale amicală sau prin partaj. Tratatul, care intra imediat în vigoare, era încheiat pe zece ani și se prelungea automat pentru încă cinci ani dacă niciuna dintre părți nu-l denunța cu un an mai devreme de expirarea lui²⁵. Potrivit prevederilor cuprinse în *protocolul adițional*, Germania și Uniunea Sovietică își împărțeau sferile de influență din Europa de Est, și anume²⁶: în cazul unor transformări teritoriale și politice pe teritoriile aparținând statelor baltice – Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania –, frontiera nordică a Lituaniei avea să reprezinte linia de convergență a „sferelor de interese” atât ale Germaniei, cât și ale U.R.S.S. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilna era recunoscut de ambele părți; în cazul unor transformări teritoriale și politice pe teritoriile aparținând statului polonez, sferile de interese, atât ale Germaniei, cât și ale U.R.S.S., aveau să fie delimitate aproximativ de linia râurilor Narev, Vistula și San. Problema dacă în interesele ambelor Părți ar fi fost de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care vor fi trasate frontierele acestuia rămânea a fi soluționată definitiv în cursul evenimentelor politice ulterioare. În orice caz, ambele guverne urmau a rezolva această problemă pe calea unor înțelegeri prietenești; în privința Europei de sud-est, partea sovietică sublinia interesul pe care-l manifesta *pentru Basarabia*, în timp ce partea germană își declara totalul dezinteres față de teritoriul dintre Prut și Nistru²⁷. Semnând cu Hitler un pact – expresie perfectă a ipocriziei, dar și a „*realpolitik*”-ului –, Stalin spera să amâne cu un an și jumătate sau chiar cu doi declanșarea conflictului. Uniunea Sovietică era într-adevăr în 1939 mult mai puțin pregătită să intre într-un război decât va fi în 1941. Stalin era informat că Hitler vrea să-și asigure un „spațiu vital” și că plănuiește atacul Ucrainei.

²³ Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, pp. 41-52; Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov și implicațiile internaționale*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2010.

²⁴ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 239-248.

²⁵ Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, Editura RAO, București, 2007, pp. 118-120.

²⁶ Gheorghe Onișoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015, pp. 50-51; Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933-1940). Documente*, Editura Fundației România de Măine, București, 2000, pp. 148-150; Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *op. cit.*, pp. 95-102.

²⁷ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1924-1947*, vol. II, Editura Albatros, București, 2003, p. 169; Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p. 188; Pierre Milza, *De Versailles à Berlin. 1919-1945*, Masson et Cie, Paris, 1972, p. 166.

Prin acest Pact – cât și prin Tratatul din 28 septembrie 1939 –, Stalin spera să stopeze ambițiile lui Hitler de a ataca U.R.S.S.²⁸.

La Paris și la Londra, dar nu numai, Pactul sovieto-german a provocat consternare. Politicienii de la București au fost șocați, după cum mărturisea în *Jurnalul* său regele Carol al II-lea: „Cred că și-au împărțit teritoriile Europei Orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în primul plan al primejdiei [...] Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi folositoare”²⁹. De asemenea, Armand Călinescu nota în memoriile sale: „Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la împărțirea Poloniei și României?”³⁰. Răspunsul a venit mai repede decât se aștepta, când, după 23 august 1939, izolarea României pe plan internațional a devenit o realitate, statele vecine având intenții revizioniste și imperialiste. Analizând situația geostrategică a României, de la sfârșitul anilor '30, diplomatul Radu Florescu sublinia și el că era necesar constituirea unui bloc al statelor est-europene ce „ar putea fi organizat cuprinzând toate țările danubiene de la Bratislava până la Marea Egee, în care caz situația noastră geografică ar fi privilegiată știind că am putea forma un centru de trecere între Europa Centrală și mările libere înspre Sud. Asemenea bloc și-ar avea existența politică asigurată, în cazul când nici Rusia, nici Germania, nici Italia nu ar avea intenții de hegemonie exclusivă asupra acestei regiuni, și ar urma ca noi să le separăm astfel cum Elveția separă Franța de Italia și Germania”³¹.

În continuare prezentăm un set de documente inedite din cadrul Arhivei Ministerului Afacerilor Externe al României (A.M.A.E.), care se referă la: criza cehoslovacă și tensiunile apărute la granițele României (cu Ungaria, Bulgaria și Uniunea Sovietică); urmările acordului economic româno-german, din 23 martie 1939; garanțiile anglo-franceze, din 13 aprilie; inițiativelor britanice pentru constituirea unui bloc împotriva agresorului; pactul de neagresiune germano-rus din 23 august; inițiativa Londrei de a realiza un bloc balcanic „pentru a evita ca războiul să se întindă la acea regiune”.

Anexa 1

București, 1 aprilie 1939

Ministerul Afacerilor Străine

Direcțiunea Politică

²⁸ Lilly Marcou, *Stalin – viața privată*, Editura ANTET, București, 1996, p. 184.

²⁹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 537.

³⁰ Apud Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *op. cit.*, p. 110.

³¹ A.M.A.E., fond 71 România, vol. 8, ff. 325-330.

Nr. 21073

Dare de seamă informativă

15 la 31 martie 1939

1. Criza cehoslovacă și tensiunea româno-ungară. La 11 martie Guvernul federal de la Praga demite Guvernul slovac prezidat de Monseniorul Tisso, acuzat de uneltiri separatiste.

La 12 martie „izbucnesc” tulburări în Slovacia.

La 14 martie, după o audiență a fostului Președinte de Consiliu slovac la Führer-ul Cancelar, la Berlin, Dieta de la Bratislava proclamă independența Slovaciei. Urmarea este că Ucraina Subcarpatică se proclamă, în aceeași zi, independentă. Imediat, Guvernul din Praga arată că a încetat să mai fie obligat a apăra frontierele Statului condus de la Hust; iar Ungaria, fără a mai aștepta răspuns la un ultimatum adresat Guvernului din Praga și cuprinzând condițiuni voit inacceptabile, dă ordin trupelor sale să treacă granița Carpato-Ukraineană, cu titlu de represalii pentru un pretins incident de frontieră.

Când, în după amiaza aceleiași zile de 14 martie, Președintele Republicii și Ministrul Afacerilor Străine de la Praga pleacă la Berlin, Cehoslovacia a și devenit în limbajul german „Cehia”. La 15 martie, această Cehie este așezată sub protecțiunea Führerului. Trupele germane pătrund în Boemia și Moravia, de cu a doua zi simple protectorate germane. Iată o foarte sumară înșirare cronologică a întâmplărilor care stau la originea gravei încordări internaționale ce caracterizează a doua jumătate a lunii martie. Urmarea cea mai *generală* a dispariției fulgerătoare a Statului cehoslovac este o nouă și foarte puternică slăbire a încrederii, factor atât de hotărâtor în viața internațională. La câteva luni după întrunirea de la München, unde i s-au cerut grele jertfe, dar i s-au promis, în schimb, garanții, Cehoslovacia dispare din rândul Statelor independente. Străduințele de a prezenta această dispariție ca un act voit în mod liber de conducătorii răspunzători cehi, au avut puțin succes. Principiul național invocat până acum de Germania, reprezenta o limitare a tendințelor de expansiune. Anexarea Boemiei și Moraviei este legitimată de către Reich prin teoria „spațiului vital” (economic și strategic), deschizându-se prin aceasta posibilități noi de răsturnare a situației existente.

Reacțiunea oficială și de opinie publică a fost deosebit de puternică în Anglia, Statele Unite și Franța. Încorporarea Cehiei la Reich a fost privită ca o violare a legilor moralei și a dreptului internațional și nu mai puțin ca o gravă rupere a echilibrului de puteri. Pe planul formal, Anglia și Franța au prezentat, de comun acord, un protest la Berlin, au anunțat hotărârea lor de a nu recunoaște noua stare de lucruri și

au chemat „pentru informare” pe Ambasadorii lor în Germania. Franța a declarat în plus că acordul ei cu Reichul și-a pierdut valabilitatea.

Pentru restabilirea echilibrului rupt și pentru oprirea unei noi înaintări germane spre răsărit, Guvernele de la Londra și de la Paris au început discuțiuni între ele și sondări în diferite capitale în vederea unui acord practic împotriva agresorului.

Recunoașterea anexării Cehiei la Reich a mai fost refuzată în mod explicit de U.R.S.S. și Statele Unite. Dar încorporarea Boemiei și Moraviei la Reich a avut o primire rezervată chiar și în Italia, care pare a nu fi fost consultată înainte de dezlănțuirea evenimentelor și poate nici chiar informată la vreme. Polonia a fost pusă și ea în fața faptului împlinit. În timp ce însă Guvernul italian, în așteptarea rândului Italiei la beneficii de pe urma *Axei*, chiar dacă nu a exprimat aprobări, a ratificat prin explicări faptele împlinite. Polonia, serios îngrijorată, a început să regrete că a înlesnit, prin colaborarea sa la evenimentele care au dus în toamna trecută la acordul de la München, prelungirea, peste orice măsură, a frontierei polono-germane.

Guvernul român și opinia publică românească au urmărit cu desăvârșit calm și cu siguranță de sine desfășurarea evenimentelor. Concentrându-și atențiunea asupra repercusiunilor pe care dezmembrarea Cehoslovaciei le-a avut la chiar hotarele țării noastre, Guvernul român s-a mărginit să atragă atențiunea Guvernelor din Londra, Paris și Washington asupra uriașelor consecințe pe care le poate avea, nu numai pentru Europa Centrală, dar și pentru întreaga Europă credința care se întărește tot mai mult – și pe care nici o declarațiune și nici un fapt pornit din Apus nu o îngrădește – că nu mai este decât un singur arbitru în Europa care hotărăște de siguranța, de neatârarea și de pacea neamurilor.

Atitudinea Statelor mici și mijlocii din Europa a fost asemănătoare, ea putând fi rezumată, destul de exact, în câteva cuvinte: adâncă îngrijorare și o rezervă direct proporțională cu apropierea geografică de Germania.

Este semnificativă în această privință stăruința cu care primul ministru bulgar a vorbit, la Ankara, în cursul vizitei sale, care a avut loc la puțin timp după desființarea Cehoslovaciei, despre necesitatea unei înțelegeri depline între statele balcanice, amenințate de aceeași primejdie. Numai că Dl. Kiosseivanoff a lăsat să se înțeleagă că o asemenea înțelegere implică prealabila rezolvare a unora din revendicările bulgare.

Repercusiunile mai largi și mai îndepărtate ale dispariției Cehoslovaciei încă nu sunt pe deplin lămurite.

Încordarea, pe care evenimentele rezumate mai sus au determinat-o pe plan general european, a fost însă întrecută în acuitate de tensiunea *locală*, izvorâtă din acțiunea militară întreprinsă de Ungaria în Ucraina Subcarpatică cu începere de la 14 martie.

Acțiunea Ungariei ataca însăși bazele arbitrajului de la Viena. Diferite semne indicând slăbirea interesului Germaniei pentru teritoriul care despărțea Polonia și Ungaria, tendințele centrifuge ale Guvernului de la Hust și dispariția legăturii de comunicație directă cu Occidentul, au făcut însă ca Guvernul român să examineze cu Guvernul din Varșovia, încă înainte de izbucnirea crizei, eventualitățile în care piedicele principale care au stat în calea realizării frontierei comune ungaro-polone ar putea să dispară. Guvernul polon se obligase a ne ține în curent cu tot ce se va întreprinde în această direcțiune și convenise că orice schimbare a situației statornicite la Viena urma să fie făcută cu participarea României și cu respectarea intereselor sale bine cunoscute în această regiune.

În aceste condițiuni, de îndată ce s-au ivit întâile semne ale crizei ce avea să ducă la dispariția Cehoslovaciei, Guvernul român a reamintit Guvernului din Varșovia angajamentele luate; iar în ziua când trupele ungare începeau să pătrundă în Ucraina Subcarpatică, el a cerut Guvernului ungar ca, fără prejudiciul soluției politice definitive, să nu ocupe zona intereselor noastre. Guvernul din Varșovia era informat despre întinderea intereselor noastre și i se puna în vedere că mărirea teritoriului Ungariei trebuie să coincidă cu statornicirea unor raporturi temeinice și lipsite de echivoc și rezervă între România și Ungaria. Polonia reînnoia propunerea de împărțire a Ucrainei Subcarpatice între Ungaria și România, nouă revenindu-ne porțiunea răsăriteană a Provinciei, mărginită de calea ferată Vișău-Iașina. Dar, în timp ce noi răspundeam că zona noastră trebuie să cuprindă și satele românești din fața Sighetului, Ungaria refuza net propunerea, interpretând ca o încurajare atitudinea Poloniei. La stăruințele noastre, Guvernul polon accepta să facă, la 15 martie, un nou apel către Guvernul ungar pentru ca trupele ungurești să nu intre în sectorul interesând România. Acest apel se transforma a doua zi, când Slovacia încăpea sub protecția Reich-ului, în demers stăruitor în favoarea satisfacerii intereselor noastre.

Atitudinea cumpătată a României în aceste prime zile de criză era dictată de interesul de a evita orice incident pentru a nu provoca acte de arbitraj din afară. Această primejdie nu era cu totul exclusă. Într-adevăr, întrebat la 14 martie asupra punctului său de vedere privitor la menținerea sau modificarea situației stabilite prin arbitrajul de la Viena, Guvernul german nu ne-a dat răspunsul decât peste două zile, când trupele maghiare ocupaseră aproape întreaga Ucraină Subcarpatică. Acest răspuns nu făcea de altfel decât să confirme indiciile pe care le aveam din primele zile: Germania lăsa în chestiunea Ucrainei Subcarpatice întreaga libertate de acțiune Ungariei; ea înceta să se opună realizării graniței comune

polono-ungară. Împreună cu Italia considera drept caduc, în urma dezmembrării Cehoslovaciei, întregul arbitraj de la Viena.

În vremea aceasta alte demersuri la Budapesta primeau răspunsuri dilatorii. Dar, odată teritoriul rutean ocupat, Ministerul de Externe ungar ținea un limbaj mai precis: 1) trupele ungare vor ocupa întreaga Ucraina Subcarpatică; 2) Guvernul ungar va fi dispus a examina cu Guvernul român, după desăvârșirea ocupării, eventualele revendicări românești. Pentru a menaja bunăvoința noastră, se confirma, totodată, ca punct de vedere al Guvernului ungar un articol din Pester Lloyd și un comunicat radiofonic, prin care se precizase că, îndată după ocuparea Ucrainei Subcarpatice, Ungaria va declara, într-o formă ce va fi stabilită, că va respecta interesele și fruntariile tuturor vecinilor săi. Măsurile militare masive luate de unguri la granița noastră de Vest contrastau însă cu aceste asigurări, făcând necesară concentrarea de trupe românești, spre a se putea face față oricărei situațiuni. Guvernul ungar justifica aceste măsuri prin măsurile noastre, pretinzând că ele au precedat pe ale lor. Ținând seama de asigurările categorice ce s-au dat Guvernului ungar cu privire la caracterul strict defensiv al politicii și măsurilor românești, ca și de faptul bine stabilit că concentrările ungare au precedat pe ale noastre, explicațiunile ungurești apăreau ca simple pretexte, ascunzând gânduri sau măcar nădejdi depășind cu totul cadrul problemei ukraino-carpatică.

În conversațiunile diplomatice care au avut loc la București și la Budapesta și în discuțiunile formale începute, la cererea Ungurilor, la Budapesta, am insistat asupra atitudinii noastre deosebit de corecte, leale și binevoitoare, mulțumită căreia Ungaria a putut ocupa fără greutate întreaga provincie carpatină. Am mai stăruit asupra faptului că făgăduita declarațiune de respect a fruntariilor nu a fost dată, deși ocuparea Ucrainei Subcarpatice s-a terminat. Informat, prin ministrul Poloniei la Budapesta, al cărei demers pentru alipirea zonelor de care ne interesam a fost respins, și prin însuși cuvintele Ministrului de Externe Csáky, rostite în cadrul unui expozeu parlamentar despre intențiunea ungurilor de a cere compensații teritoriale pentru orice teritoriu ce ne-ar fi cedat în Ucraina Subcarpatică, Guvernul român a hotărât să se renunțe momentan la ridicarea chestiunii Ucrainei Subcarpatice, rezervând-o pentru atunci când se va pune chestiunea recunoașterii anexiunii. Așa fiind, obiectul conversațiunilor româno-ungare s-a redus la găsirea unei înțelegeri, care să îngăduie treptata desconcentrare a trupelor strânse de-a lungul frontierelor româno-ungare, ceea ce revine în practică la găsirea unei formule de declarațiune de respectarea hotarelor. În această din urmă privință, s-a propus Ungariei semnarea și publicarea Acordului de la Bled, pus azi în vigoare printr-un simplu gentlemen's agreement, sau o altă formulă declarând

hotărârea Ungariei de a respecta ca și în trecut frontiera româno-ungară și de a discuta cu Guvernul român chestiunile care decurg din frontiera spre Rusia Subcarpatică.

Aici este locul de a aminti concursul leal pe care acțiunea noastră l-a avut din partea Iugoslaviei și, îndeosebi, a Turciei. Guvernul iugoslav a sesizat acest prilej pentru a reînnoi asigurările sale de completă solidaritate în chestiunile cu Ungaria. Și apoi, la cererea noastră, a sprijinit la Budapesta propunerea românească cu privire la semnarea acordului de la Bled. În ce privește Turcia, declarațiunile categorice pe care Președintele Republicii și Ministrul Afacerilor Străine le-au făcut la Ankara primului ministru bulgar, în sensul că Turcia va executa în orice caz și orice s-ar întâmpla obligațiunile ce derivă pentru ea din Pactul Balcanic, au avut darul să potolească oarecare tendințe de asociere a Bulgariei la o eventuală agresiune venind din altă parte împotriva României. Trebuie, de asemenea, amintită, acțiunea moderatoare pe care Franța și Anglia, ținute la curent cu desfășurarea acțiunii noastre și informate asupra punctului nostru de vedere, au exercitat-o la Budapesta.

La puține zile după ce Germania consimțise, la cererea primului ministru slovac, să ia Slovacia sub protectoratul ei, trupe ungare depășeau vechea linie de despărțire dintre Ucraina Subcarpatică și Slovacia. Pe baza acestei acțiuni, degenerată repede într-un adevărat război local, era punctul de vedere ungar că frontiera slovaco-ukraineană nu a fost niciodată fixată. Ținta Ungariei părea să fie crearea unei apărări strategice pentru linia ferată care, mergând de-a lungul râului Ung, leagă Ungaria de Polonia. Lipsa oricărei reacțiuni din partea Reichului protector pare să indice că Ungaria a avut autorizarea acestuia pentru o rectificare de graniță. Mai mult, cercurile informate ungurești au lăsat a se înțelege că Germania s-ar dezinteresa de întreg teritoriul slovac așezat la stânga râului Vag, până unde se întinde, de altfel, ocupațiunea militară germană. Iar la Varșovia s-a vorbit chiar de o sugestie germană, respinsă bineînțeles de a ceda Slovacia Poloniei, drept compensație a unor renunțări în altă direcțiune. Germania pare a nu fi luat o hotărâre definitivă cu privire la soarta Slovaciei.

2. Relațiunile polono-germane. Încorporarea Boemiei, Moraviei și îndeosebi a teritoriului Memel la Reich, au provocat în întreaga Polonie, cele mai vii îngrijorări, care și-au găsit expansiunea în manifestări de stradă împotriva Germaniei.

Privit ca exponentul politicii de înțelegere cu Reichul german, Dl. Beck a fost ținta unor violente critici și manifestări ostile. Chiar în culoarele Camerei s-a putut constata întărirea curentului împotriva D-sale. Însuși Colonelul Wenda, Șeful Statului Major al grupării „Ozon”, tabăra uniunii naționale, a atacat violent politica Ministrului de Externe în Comisiunea Afacerilor Străine a Camerei, unde s-a negat chiar avantajul înfăptuirii frontierei comune cu Ungaria, care în urma atitudinii pro-germane a acestei țări, ar

putea fi defavorabilă Poloniei. Cu toate acestea pare puțin probabil ca Dl. Beck să fie înlocuit în clipa de față. Atât D-sa, cât și cercurile conducătoare socotesc că, deocamdată, politica de basculă dusă de Ministrul de Externe este cea mai nimerită pentru a asigura Poloniei roadele unor raporturi oarecum normale cu Reichul. Până ce Germania nu va pretinde anexarea Danzig-ului și construirea unei autostrăzi exteritoriale prin coridorul pomeranian, nu este de temut un conflict armat. În clipa însă în care Reichul ar pune chestiunea înlăptuirii acestor două deziderate, Polonia va fi intransigentă. Cele mai autorizate cercuri polone au declarat aceasta categoric Ambasadorului Germaniei la Varșovia; Polonia pare a avea asigurări, că orice atac german va provoca intervențiunea imediată a Angliei și Franței, ceea ce de asemenea ar fi deja cunoscut la Berlin. Călătoria pe care Dl. Beck urmează a o face zilele acestea la Londra, va aduce desigur noi elemente prețioase în fixarea politicii Poloniei, atât pe planul german, cât și pe cel european.

3. *Repercusiunile acordului economic româno-german din 23 martie 1939.* Aranjamentul economic încheiat de România și Germania la 23 martie 1939 este menit să sistematizeze și să slujească mai temeinic schimburile dintre cele două țări. Încheierea lui a constituit, fără îndoială, atât în Cancelariile europene cât și în opinia publică internațională, unul dintre cele mai comentate evenimente. Ca semnificație de ansamblu și așezat în cadrul frământărilor din timpul când a fost iscălit / tensiunea româno-ungară, cedarea Memelului Germaniei, Acordul germano-lituanian / Aranjamentul de la București a însemnat o mare și îndelung așteptată destindere în Europa dunăreană.

Pentru România, stipulațiunile noului Acord însemnau, în primul rând, o înlesnire a schimburilor firești dintre cele două State cu economii complementare; ele au fost examinate de opinia publică cu sentimentul că producția țării va folosi prin dezvoltarea relațiilor cu Reichul – sentiment întărit de asigurările factorilor politici responsabili că Acordul nu va impieta, în nici un chip, neatârnamarea economică și politică a României. Ca o urmare imediată a încheierii Acordului trebuie relevat consimțământul Guvernului german de a ni se expedia vagoanele cu armament reținute temporar în Cehia și de a se executa toate comenzile făcute de România la fabricile cehe. La rândul-i, Germania s-a ferit să cadă în ispita de a prezenta Acordul drept un succes unilateral; dimpotrivă, a insistat asupra spiritului de libertate și lealitate în care înțelegerea economică s-a realizat și se va aplica în viitor.

Iritate de presa engleză care a consacrat, la un moment dat, spații largi unor așa-zise „amenințări” sub semnul cărora s-ar desfășura negocierile româno-germane la București – cercurile politice ale Reichului au subliniat, imediat după schimbarea semnăturilor, covârșitoarea importanță a Acordului. Presa berlineză și de provincie s-a grăbit să arate opiniei publice internaționale că „planurile de încercuire

urzite la Londra și Paris” au fost astfel dejucate, noul Aranjament punând la adăpost Germania împotriva oricărei încercări de boicot economic sau blocade. S-a insistat totodată asupra faptului că „Convențiunea va promova stabilitatea politică și buna stare economică a părților contractante”. (Völkischer Beobachter, 24.III.1939).

La Londra, după prima impresiune de alarmă a urmat o examinare mai calmă și obiectivă a clauzelor Acordului. În discuțiunile ce au avut loc în Parlamentul britanic cu privire la apropierea româno-germană, Dl. Chamberlain a arătat, folosind lămuririle date de Legațiunea noastră, că „România nu a renunțat la independența ei economică”.

La Paris, comentariile pline de amărăciune ce se făceau în marginea Acordului luau uneori forma unui aspru rechizitoriu al politicii franceze față de România. Faptul că Acordul nu prevedea un monopol în favoarea Germaniei și că redevențele acordate intereselor franceze prin Tratatul de comerț din 1935 cu titlu de garanție a împrumutului românesc rămăneau neatinse, nu împiedica totuși presa franceză să vadă în înfăptuirea înțelegerii economice româno-germane o înfrângere a politicii externe a Republicii.

Atitudinea Italiei, părtășe la Axă, dar, în același timp, cu interese independente în Balcani, oscila între îngrijorarea pe care pătrunderea economică a Berlinului în valea Dunării i-o inspira și satisfacțiunea / mai mult oficială / că interesele Puterilor totalitare se văd consolidate în paguba „democrațiilor”.

Presa poloneză s-a mărginit să reproducă declarațiunile Dlui Ministru Gafencu făcute cu prilejul încheierii Acordului, precum și comentariile presei românești. În ce privește cercurile politice răspunzătoare, ele au manifestat, în urma explicațiunilor date de Ambasada noastră din Varșovia, deplină înțelegere și satisfacțiune.

La Moscova, Acordul a fost interpretat, împotriva lămuririlor Legațiunii noastre, ca eliminând orice altă colaborare. Pe plan politic s-a arătat îngrijorare că „pericolul fascist” se apropie de frontierele sovietice.

În Ungaria, încheierea Convențiunii economice româno-germane a produs o adâncă impresiune. A emoționat mai cu seamă obligațiunea pe care Germania și-o asuma să livreze României armament, această stipulațiune făcând dovada inexactității intențiunilor ostile ale Germaniei față de România, intențiuni pe care Guvernul din Budapesta conta atât în acțiunea sa de revizuire a Tratatului de la Trianon. De aceea, presa maghiară s-a grăbit să celebreze, ca la un semn, raporturile deosebit de amicale ungaro-germane.

La Sofia, pe de altă parte, se comenta cu vădită amărăciune Acordul din 23 martie în care bulgarii deslușeau diminuarea șanselor acțiunii lor iredentiste; aceasta, cu atât mai mult cu cât încercările primului

ministru bulgar de a găsi la Statele vecine, și îndeosebi la Turcia, înțelegere în chestiunea Dobrogei, dăduseră greș. Cercurile politice nu-și puteau totuși ascunde îngrijorarea față de influența crescândă a Germaniei în Balcani.

În țările Înțelegerii Balcanice, impresiunea dominantă a fost favorabilă Acordului, el fiind interpretat ca un pas însemnat spre destinderea politică generală. Iugoslavia, mai cu seamă, l-a salutat cu bucurie căci pentru ea însemna o clarificare dorită a raporturilor româno-germane.

4. *Inițiativa engleză pentru un bloc împotriva agresorului.* În urma ultimelor acțiuni ale Reichului, Marea Britanie ia inițiativa, alături de Franța, pentru crearea unui baraj împotriva expansionismului german. Cabinetul din Londra hotărăște, principial, ajutorarea României în cazul unui atac și trimite la Paris, Moscova și Varșovia o propunere de declarație comună în care să se arate că în dorința de a menține pacea, ele sunt hotărâte ași garanta fruntariile lor și a altor State.

Ministerul Afacerilor Străine român, informat fiind despre aceste demersuri s-a adresat țărilor Înțelegerii Balcanice spre a ști care ar fi atitudinea lor în fața unor propozițiuni precise a Puterilor occidentale: Iugoslavia a răspuns arătând că nu vede necesitatea unei atitudini comune care ar avea rezultate imediate neplăcute pentru micile Puteri, fără a ajunge la rezultate concrete. Grecia a arătat că o asemenea acțiune i se pare prematură, ea neputând avea sorti de izbândă în cazul unor garanții militare serioase, date de Marile Puteri. Turcia a declarat că va fi prezentă la un apel al României.

Efortul Puterilor occidentale se îndreaptă în acel moment mai ales către U.R.S.S. și Polonia. Discuțiunile de la Foreign Office purtau asupra unei declarațiuni comune a Angliei, Franței, Rusiei și Poloniei, prevăzând asistența mutuală și garantarea statului fruntariilor din Europa, la care ar fi invitate să adere și Statele Înțelegerii Balcanice. În ceea ce privește U.R.S.S., atitudinea ei e destul de enigmatică. Într-adevăr, după ce a lăsat să se înțeleagă că o aderare la acțiunea engleză e condiționată de o contragaranție în Extremul Orient, Guvernul sovietic a arătat totuși, în mod confidențial, că nu are nimic împotriva declarațiunii comune. De partea lui, Guvernul polon a refuzat să se ralieze la acest prim proiect britanic dacă nu se prevăd condițiunile unei colaborări militare și a cerut ca Pactul să nu se aplice la Extremul Orient. În realitate, atitudinea Varșoviei era dictată de hotărârea de a nu provoca Reichul. La Washington, cu toate manifestațiunile de principiu, atitudinea e rezervată, Statele Unite socotind că Anglia trebuie să ia o atitudine hotărâtă înainte de a putea fi ajutată de America. Date fiind punctele de vedere mai sus rezumate, Cabinetul englez și-a îndreptat acțiunea spre o altă soluțiune. Guvernul britanic hotărăște formula Pactului de asistență mutuală: România și Polonia sunt recunoscute ca țări amenințate

și, ca atare, Franța și Anglia se obligă să le dea asistența lor militară în condițiuni ce urmează a fi aduse la cunoștința Statelor interesate.

5. *Relațiuni franco-italiene.* Desfășurarea evenimentelor ce au dus la disparițiunea Cehoslovaciei, au produs în Italia nedumerirea și îngrijorarea care au îngăduit, în primele momente, manifestări de opinii disonante cu privire la Axa Berlin-Roma. Voci din ce în ce mai autorizate, nu se sfiiau să întrebe întrucât Axa mai servește Italiei, când rezultatele pozitive de până acum se scontau, exclusiv, în favoarea celuilalt partener. Zvonuri care se alimentau la Roma, din aceste opinii, iar la Paris din acele ce socoteau că sosise momentul pentru a se rupe legătura italo-germană, luau naștere și verosimile sau nu, se răspândeau din presă până în Cancelariile europene. Astfel s-a insistat asupra misiunii Laval.

Ziua de 23 martie aduce, prin discursul Regelui Împărat, prima lumină asupra punctului de vedere al Italiei. Acestei cuvântări regale îi urmează, la 26 martie, discursul Șefului Guvernului italian. Diferendul franco-italian, în ambele expuneri, este limitat la cuprinsul Notei din 17 decembrie 1938, adresată Franței de Guvernul fascist. Chestiunea este prezentată sub aspectul „problemelor franco-italiene” și nu a unor „revendicări” teritoriale propriu-zise.

Acestor două discursuri le urmează, la 29 martie, cel al Dlui Daladier. Primul ministru al Franței fixează poziția Guvernului Republicii: nici o fărâmbă din teritoriul Imperiului, dar posibilitatea de a examina, pe baza Acordurilor Laval-Mussolini (1935) punctul de vedere italian.

În concluzie, se constată faptul esențial că nici unul din cele trei discursuri amintite mai sus, nu exclude calea negocierilor. La această constatare, trebuie adăugat că sfârșitul războiului spaniol este un nou și prețios element care va contribui la clarificarea raporturilor franco-italiene și la pozițiunile pe care cele două țări înțeleg să și le fixeze.

A.M.A.E., fond 71 România, vol. 54, ff. 1-14.

Anexa 2

31 august 1939

Ministerul Afacerilor Străine

Raporturile României cu străinătatea

Atitudinea României față de situațiunea internațională. Dl. Ministru Gafencu cere lămuriri Dlui Ministru Tilea asupra știrii lansate de „Radio-Londra” că un înalt funcționar român ar fi declarat că România, care se va apăra împotriva oricărui atac de la Sud sau de la Vest, are un acord cu Polonia și legături din ce în ce mai strânse cu Turcia care este prietenă cu Franța și cu Anglia.

Știrea este vădit tendențioasă, deoarece acordul cu Polonia nu prevede decât un atac rusesc, iar legăturile României cu Turcia au un caracter strict balcanic și n-au nici un raport cu alianța acesteia cu Franța și Anglia.

Dl. Ministru Gafencu cere să i se comunice de urgență din ce izvor au ieșit aceste informații și să se caute a le rectifica prin cuvenitele lămuriri.

Opiniunea italiană asupra viitoareii atitudini a României. Legațiunea noastră din Roma telegrafiază că, înaintea aparițiunii declarațiunii din oficiosul „România”, țara noastră era considerată la Roma ca făcând parte din grupul „Puterilor încercuțoare”. Cu toate că atitudinea României, fixată de către sus-zisul oficios, a fost apreciată în Italia, continuă a dăinui o bănuială față de noi datorită faptului că nu am denunțat garanția engleză. Se crede că numai surpriza sovietică ar fi pricinuit declarațiunea din oficiosul „România”, dar că în fond România ține sufletește cu Franța și Anglia, ceea ce putea provoca, din partea ei, la un moment dat, o luare de poziție contrară celei de azi. Un prieten italian a arătat Ministrului României la Roma că ar fi bine să arate Contelui Ciano că în fond am renunțat la garanția engleză. Dl. Ministru Zamfirescu arată că a cerut o audiență Contelui Ciano spre a-i învedera acțiunea de pace a României față de vecinii ei de la Apus. Ministrul României se teme că pe lângă impresiunea, care poate fi sinceră la italieni, că noi am făcut declarațiunea din oficiosul Guvernului mai mult sub presiunea evenimentelor, să existe și un calcul din partea lor pentru cazul în care războiul va fi evitat și se va merge la masa verde. În cazul acesta, politica de revizuire a tratatelor preconizată de Dl. Mussolini are interes în a înfățișa România „drept dubioasă din cauza garanției engleze”, spre a putea mai ușor proclama în numele Axei eventual o rectificare de fruntarii în folosul protejaților Axei.

Relațiunile româno-sovietice. Referindu-se la comunicatul agenției „Tass” care anunță că Rusia a hotărât să sporească garnizoanele de la frontiera apuseană, Dl. Ministru Dianu sugerează să cerem Guvernului sovietic dacă aceste măsuri se referă și la noi. Am arătat că agravarea situației la Răsăritul Europei nu privește România și că aluzia la posibilitatea „unor evenimente neașteptate” nu ne poate privi întrucât aceste evenimente depind de noi. Ar rămâne ca și el să le evite. Dacă reacțiunea sovietică va fi negativă, spune Dl. Ministru Dianu, vom avea cu un moment mai devreme o indicație a consecințelor și

întinderii legăturilor cu germanii; dacă dimpotrivă i-am putea antrena în convorbiri mai ample, ar fi un bun prilej să realizăm o apropiere cu ei.

Relațiuni româno-ungare. Dl. Ministru Bossy informează că Conte Csáky ar fi arătat unui coleg al D-sale că propunerea Guvernului român de a încheia un pact de neagresiune cu Ungaria a fost o simplă mișcare tactică spre a pune Guvernul ungar într-o situațiune delicată, deoarece se știa dinainte că nu va putea fi primit. Dânsul a răspuns printr-o altă mișcare tactică oferind un pact minoritar.

Interlocutorul Ministrului Afacerilor Străine al Ungariei a avut impresiunea că acesta se aștepta, din partea României, la un refuz imediat. Conte Csáky pretinde că i s-a cerut o propunere concretă spre a fi examinată. Ca atare, el pregătește un proiect în care a declarat că va ține seamă și de pozițiunea Guvernului român față de opiniunea publică română.

Legațiunea României din Budapesta telegrafiază că Subsecretarul de Stat la Ministerul Afacerilor Străine a remis, cu titlu confidențial, Ministrului Iugoslaviei la Budapesta, textul pactului de protocol privitor la minorități, propus României de Guvernul ungar. Subsecretarul de Stat a declarat cu acest prilej Ministrului Iugoslaviei că Guvernul ungar nu are intențiunea de a propune încheierea unui asemenea protocol minoritar și Iugoslaviei. Dl. Ministru Pangal informează că Ministrul Ungariei la Lisabona, înapoiindu-se de la Budapesta, și-a exprimat convingerea că o apropiere româno-ungară ar fi posibilă, chiar în împrejurările actuale, pe baza ideilor Contelui Bethlen.

Guvernul ungar este foarte îngrijorat de amenințarea germană și o înțelegere cu România ar constitui o întărire a rezistenței maghiare față de influența Reich-ului. Se pare că Budapesta dorește să rămână neutră în caz de conflagrațiune europeană. Pe de altă parte, Ambasadorul Angliei a declarat Dlui Ministru Pangal că diverși emisari ai Guvernului ungar au sosit la Londra spre a propune Guvernului britanic să acorde garanția sa și Ungariei după cum a acordat-o României. Ambasadorul Angliei a declarat că Guvernul englez nu va lua nici o inițiativă în această chestiune, rămânând absolut credincios angajamentului luat față de România. Dacă însă România poate ajunge la o înțelegere cu Ungaria, Guvernul englez ar vedea-o cu deplină satisfacție.

Relațiuni româno-bulgare. Ministrul României la Sofia telegrafiază că a protestat pe lângă Dl. Kiosseivanoff împotriva manifestațiunilor de la Varna arătând că tolerarea lor de către autorități este de natură să dea loc la îndoieli asupra intențiunilor Bulgariei și să agraveze relațiunile noastre. Președintele Consiliului și-a exprimat regretele sale pentru aceste manifestațiuni, afirmând că ele n-ar fi fost prevăzute de autorități care au comis greșeala a nu controla înainte pancartele țăranilor. A adăugat că ar fi făcut muștrări Ministrului de Interne și că în urma acestor manifestațiuni Consiliul de Miniștri a hotărât să

interzică orice congrese și întruniri. Această măsură a și fost anunțată în ziare. Dl. Kiosseivanoff a promis de asemenea că va lua măsuri pentru a interzice cântarea imnului dobrogean.

Situațiunea internațională

Tensiunea germano-polonă. Dl. Ministru Crutzescu telegrafiază că răspunsul britanic nu cuprindea nimic altceva decât comunicarea că propunerea germană de negociere directă cu Polonia a problemelor litigioase dintre cele două țări a fost transmisă la Varșovia. Guvernul englez a subliniat însă că o asemenea propunere nu poate avea nici un caracter ultimativ și că negocierile de vor fi, vor trebui urmate pe un picior de deplină egalitate și în toată libertatea. Spre a se evita însă ca Polonia să ne vadă în pozițiune de inferioritate, ea a fost sfătuită de către aliații ei să prezinte dânsa în scris, propunerile sale. Aceasta n-ar însemna nici un risc pentru Polonia – propunerile ei neputându-se îndepărta simțitor de la punctele stabilite în aprilie de Dl. Beck – și ar dovedi lumii că Polonia a făcut tot ce i-a stat în putință spre a evita războiul.

Personal Ambasadorul Franței se întreabă dacă față de vădita nedumerire a Führer-ului, de starea de zdruncinare morală în care se află, de unele lipsuri de materiale dovedite și în primul rând de nemulțumirea opiniei publice interne, metoda adoptată de Anglia este într-adevăr cea indicată și dacă o totală intransigență n-ar avea astăzi cei mai mulți sorți de a provoca capitularea Germaniei și a grăbi astfel o prăbușire a regimului care se poate de pe acum, dar în cât timp și cu prețul a câtor zdruncinări, întrevădea. Recunoaște însă că trebuie ținut seama de mentalitatea engleză și pentru viitor și de cea americană. Oricum D-sa crede că atitudinea Marii Britanii va rămâne fermă până la capăt.

Dl. Ministru Tilea telegrafiază, în seara zilei de 31 august, că cererea pe care a formulat-o Cancelarul Hitler, ca un plenipotențiar polonez să se prezinte spre a „discuta” sau mai bine zis a primi ordinele germane, pare a fi totuși pe cale a fi primită. Guvernul polonez ar fi notificat că va da în ziua de 1 sau 2 septembrie un răspuns afirmativ și, probabil, va propune Suedia ca loc de întâlnire, dorind însă a cunoaște în prealabil agenda discuțiilor pe care trebuie să o trimită Germania. Impresia la Londra este că polonezii ar abandona Danzig-ul dacă ar ști că cu aceasta se termină pretențiunile Germaniei, dar cunoscând pe cele teritoriale, din vorbele Dlui Hitler și din scrisoarea către Dl. Daladier, precum și pe cele economice, este sigur că toate discuțiile vor fi prelungite la infinit, fiind convinși că nemulțumirile în Germania vor crește pe zi ce trece.

Pactul de neagresiune germano-rus. Dl. Bullit a arătat Dlui Ambasador Franasovici că în cursul discuțiilor sale cu Dl. Henderson, Führer-ul ar fi declarat că în ipoteza unui eventual acord cu Polonia

ar fi nevoie – pentru garantarea viitoarelor frontiere – și de consimțământul Rusiei, care trebuie consultată.

Dl. Bullit crede că nu este exclus ca rușii și germanii să se fi înțeles ca provinciile de la Est, ale Poloniei, și în special cele ucrainene să fie cedate Sovietelor.

Relațiunile italo-germane. Dl. Ambasador Comnen informează că se zvonește că Germania ar fi nemulțumită de atitudinea șovăitoare a Italiei și că ar fi făcut anumite reprezentațiuni pe lângă Duce care ar fi fost serios impresionat. Ca urmare imediată s-au luat măsuri decretându-se noi chemări sub arme de rezerviști și restricțiuni.

Secretaria de Stat nu mai pare atât de sigură cu privire la atitudinea finală a Dlui Mussolini.

Situațiunea internă în Germania. Consulatul nostru General din Hamburg informează că în ultimul timp opiniunea publică germană a fost ținută în credința că conflictul cu Polonia va putea fi localizat. Atitudinea fermă a Poloniei, Angliei și Franței a descurajat populațiunea care nu arată nici un entuziasm pentru un nou război mondial. Vocile care critică în mod deschis politica Reich-ului nu mai sunt izolate.

Situațiunea internațională văzută din Anglia. Dl. Ministru Tilea telegrafiază că nu numai informațiunile engleze, dar și cele neutre, conchid că în multe părți ale Reich-ului au izbucnit nemulțumiri în mod public, că dintre foștii luptători nu au putut fi mobilizați 200.000 oameni, pentru că ar fi infestat cu spiritul lor celelalte unități, că trupele din Boemia au fost retrase și duse în centrele industriale pentru menținerea ordinii și, în fine, că pactul cu Rusia a creat un spirit de mare nemulțumire în partidul nazist.

Aceste considerente fac întregul Guvern englez să fie cu totul ferm, intratabil și chiar dur în ceea ce privește fondul, iar curtenitor în ceea ce privește forma. Londra socotește că „războiul nervilor” dus împotriva Poloniei n-a reușit. Efectul pactului ruso-german a fost invers de cel scontat de Hitler: dacă Spaniei posibilitatea să rămână neutră; japonezii caută și ei o apropiere dacă nu chiar o alianță cu Anglia; Italia duce tratative secrete și găsește tot sprijinul la Londra, dar rezistență în Franța.

Noul demers al Papei. Dl. Ambasador Comnen informează că textul noului discurs al Papei este un apel mișcător, făcut în numele Atotputernicului, prin care Polonia și Germania sunt implorate să evite provocarea ireparabilului, iar Franța, Anglia și Italia sunt cald solicitate să sprijinească acest suprem demers.

Atitudinea Turciei față de situațiunea internațională. Ambasadorul Franței a informat pe Dl. Ministru Cretzianu că a primit următoarele informațiuni asupra audienței Dlui von Papen la Președintele Ismet İnönü.

Dl. von Papen, care pare șovăitor și foarte dezorientat, a întrebat care va fi atitudinea Turciei în caz de conflict. Președintele Republicii turce a răspuns că în caz de ostilități în Mediterana, Turcia își va respecta angajamentele. Dl. von Papen a întrebat atunci care va fi atitudinea Turciei într-un conflict mai restrâns în care s-ar afla, pe de o parte Germania și pe de altă parte Franța, Anglia și Polonia. Dl. Ismet İnönü a spus că, în asemenea ipoteză Turcia și-ar hotărî linia de conduită, ținând seamă de interesele sale, dar că nu trebuie uitat că prietenii ei s-ar afla în câmpul adversar al Germaniei. Președintele Republicii turcești a arătat apoi că, în cazul izbucnirii unui conflict în urma crizei actuale, răspunderea ar cădea în întregime de partea Germaniei, dat fiind că Polonia a dat dovadă de intențiile sale pașnice acceptând propunerea de mediațiune a Președintelui Roosevelt, ceea ce Germania n-a făcut.

Atitudinea Ungariei față de situațiunea internațională. Dl. Ambasador Thierry a comunicat Dlui Ministru Cretzianu că o înaltă personalitate ungară ar fi destăinuit Quai d'Orsay-ului că Președintele Consiliului ungar, Conte Teleky, ar fi luat hotărârea de a rezista cu armele la orice încercare a Germaniei de a trece cu forțele sale armate înspre Polonia, prin teritoriul ungar.

Atitudinea Iugoslaviei. Dl. Ambasador Cădere informează, că față de situațiunea de față, Principele Paul preconizează prudență. În raporturile cu Ungaria reafirmă solidaritatea între Iugoslavia și România; crede că persistă încă elemente de înțelegere. Cât despre Bulgaria, A.S. Principele Paul consideră că față de acest Stat este necesară o constantă consultare româno-iugoslavă nedându-i-se nici o încurajare întru satisfacerea pretențiunilor sale și supraveghindu-se cu atențiune ca el să-și păstreze neutralitatea.

Dl. Ambasador Cădere semnalează că Principele Regent este foarte satisfăcut de contactul între Statele Majore și de regularea chestiunii Dunării. Este de asemenea satisfăcut de realizarea acordului intern.

Atitudinea Bulgariei. Dl. Kiosseivanoff a declarat Dlui Ministru Filotti că crede în ineficacitatea intervențiunii anglo-franceze și că Polonia va fi înfrântă în câteva luni. De asemenea, crede în neutralitatea Italiei. În ce privește Balcanii, crede că Reich-ul nu are interes să nu respecte neutralitatea lor și că Anglia va trebui să facă la fel. Dl. Kiosseivanoff a declarat Dlui Ministru Filotti că Bulgaria va rămâne neutră și că această atitudine fiind cunoscută nu este nevoie de o declarație oficială nouă. Este convins că Turcia va fi nevoită din cauza Rusiei să-și revizuiască politica și că Sovietele nu vor admite ca Strâmtoarele să fie deschise trecerii flotei engleze în Marea Neagră.

Crede că între Germania și Soviete nu există alte acorduri decât pactul publicat și că deci Statele balcanice nu au a se teme de primejdia pe care ar reprezenta-o o alianță germano-rusă. S-ar putea totuși ca

în cazul zdrobirii Poloniei, Germania să lase Sovietelor părțile ucrainene și că acest fapt să trezească alte pofte rusești.

În rezumat, Președintele Consiliului s-a arătat pesimist la menținerea păcii. Dat fiind că raționarea Dlui Kiosseivanoff s-a bazat pe argumente date de germani, Dl. Ministru Filotti crede că se poate vedea de pe acum de unde așteaptă Bulgaria sprijinul dorit și cuvântul de ordine.

Criza internațională văzută de unguri. Legațiunea din Budapesta telegrafiază că Ministrul Afacerilor Străine al Ungariei credea că se va evita o conflagrație. La Salzburg i s-ar fi indicat o dată precisă la care Germania va începe acțiunea directă contra Poloniei. Această dată fiind trecută, Budapesta considera că Hitler va accepta reunirea unei conferințe. La această hotărâre, Conte Csáky credea că au contribuit și unele precizuni obținute recent la Berlin cu privire la forțele reale ale Statelor democratice și chiar ale Poloniei.

Director Politic

ss. G. Davidescu

A.M.A.E., fond 71 România, vol. 51, ff. 13-24.

Anexa 3

Miercuri, 20 septembrie 1939, ora 13

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Direcțiunea Politică

Buletin informativ zilnic nr. 222

Relațiile României cu străinătatea

Guvernul polon în România. Dl. Ministru Cretzianu a telegrafiat următoarele Ambasadei noastre din Paris și Legațiunilor din Londra și Washington:

1) În momentul în care a părăsit teritoriul național, trecând în România, Guvernul polon a dat o proclamație prin care declară că își mută reședința pe un teritoriu unde să poată asigura exercițiul suveranității polone. Guvernul polon își anunța deci intenția de a-și continua acțiunea pe teritoriul nostru. Această manifestație angaja răspunderea Guvernului român și se putea trage concluzia sprijinirii de către noi a unuia dintre beligeranți.

2) După ce a sosit pe teritoriul nostru, Guvernul polon ne-a cerut să-i dăm autorizația de tranzit. Dat fiind proclamația făcută în momentul de a trece pe teritoriul nostru, am fost nevoiți să cerem membrilor Guvernului polon să dea declarațiuni individuale că se duc într-o țară neutră – lucru ce au refuzat să-l facă.

3) Având în vedere, pe de o parte textul proclamației anterioare și, pe de altă parte, refuzul de a ne da declarația cerută, autorizația de tranzit fără garanție de destinație ce am fi dat-o, ar fi echivalat cu susținerea din partea României a unuia dintre beligeranți, deci o violațiune a neutralității noastre. Într-adevăr, principiul care stă la baza obligațiilor unui Stat neutru este de a nu comite nici un act care să favorizeze acțiunea unui beligerant.

4) Aduag că în momentul în care Germania ar declara că Polonia nu mai e în stare de război cu ea, nu am mai avea obligațiuni să reținem membrii Guvernului, prin faptul că Polonia ar fi încetat de a fi beligerantă.

Pe de altă parte, vă informez că personalitățile polone refugiate la noi au fost primite cu cea mai mare curtoazie și cu cele mai mari atențiuni.

Președintele Republicii locuiește în Castelul Bicz ce i-a fost pus la dispoziție de Majestatea Sa Regele; membrii Guvernului sunt găzduiți în cel mai confortabil hotel dintr-o stațiune balneară din apropiere. În jurul lor nu se află nici un fel de pază militară sau polițienească.

În afară de Capul Statului, de membrii Guvernului și de militarii internați, toți refugiații poloni veniți în România pot părăsi țara când vor voi.

Pretențiunile Rusiei asupra Basarabiei. Dl. Ministru Sturdza anunță la 19 septembrie că corespondentul din Berlin al unui ziar din Copenhaga anunță că Sovietele se pregătesc să ceară Basarabia.

Situațiunea internațională

Eventualul plan de campanie german. Dl. Gurănescu comunică la 19 septembrie că ziarul „Bassler Nachrichten” din ajun publică informații tinzând a demonstra că după terminarea campaniei din Polonia, Germania nu se va mărgini la o imobilizare în fața liniei Maginot, ci va căuta ieșirea pentru a determina o soluție militară rapidă. Serviciul militar de pe lângă Ambasada franceză din Berna este dispus a acorda credit acestor informații, deoarece Aachen, care este în bătaia artileriei belgiene, a fost evacuat, ceea ce ar fi o indicație suficientă asupra planurilor de trecere a armatei germane în Belgia.

Împărțirea Poloniei după „Osservatore Romano”. Dl. Ambasador Comnen semnalează un important articol apărut în oficiosul „Osservatore Romano” din 18 septembrie, care oglindește părerea Vaticanului asupra revenirii Rusiei în circuitul european cu toate consecințele sale. Între altele se afirmă

că acordul germano-rus ar stabili ca preț al intervențiunii rusești provinciile orientale ale Poloniei și Basarabia „în cazul când România ar oferi un pretext și pretextele se pot găsi ușor”. Vilna ar fi atribuită Lituaniei, iar Germania și-ar rezerva Silezia, Pomerania, Poznanian și Danzig-ul. Ce ar rămâne din Polonia ar forma cu Estonia, Letonia și Lituania, un stat tampon.

Acțiunea sovietică văzută la Haga. Dl. Ministru Pella comunică la 18 septembrie că cercurile autorizate ale Ministerului Afacerilor Străine olandez, care până acum afirmau convingerea lor neștrămutată în victoria finală a aliaților, sunt mai mult decât deprimare în urma invaziei sovietice în Polonia. Atât Secretarul General al Ministerului, cât și Directorul Politic au declarat următoarele Ministrului nostru la Haga:

1) Chiar dacă agresiunea sovietică n-ar fi rezultatul unei înțelegeri anterioare cu Germania, ci o „măsură conservatorie, totuși în urma contactului direct cu Republica sovietică și a importanței comunicațiilor la sud-est, Germania își poate procura azi de la Soviete cu mult mai multă ușurință cereale, petrol și materiile prime de care are nevoie. Dacă se mai adaugă și însemnatele resurse din Polonia, blocusul englez devine din ce în ce mai iluzoriu. Acest blocus va deveni de fapt mai mult un mijloc de șicanare a neutrilor. Din această cauză, în opinia publică a țărilor Grupului de la Oslo, curentele, puțin simpatice Angliei, sporesc din ce în ce.

2) Agresiunea sovietică împiedică încă pe Hitler de a mai face propuneri de pace deoarece nu mai dispune azi de întreaga Polonie ca obiect de negociere. Cercurile politice olandeze care mai considerau o pace cu prețul pierderii Coridorului, Danzig-ul și unele modificări ale frontierei germano-poloneze, socotesc azi această ipoteză exclusă.

Franța și Anglia judecate la Haga. Cercurile oficiale olandeze consideră ca inadmisibilă atitudinea Angliei și Franței cu toate imputările ce se aduc Poloniei, care este socotită, din cauza politicii făcute, chiar de la întronarea regimului hitlerist și, mai ales, în preajma Acordului de la München, ca fiind în mare parte responsabilă de situațiunea de azi.

Franța și Anglia au împins Polonia la intransigența care a declanșat războiul mondial, cu toate că erau convinse că nu vor putea să o asiste efectiv.

„În realitate Polonia a fost sacrificată pentru ca Franța să-și poată face, în mod metodic, mobilizarea și să-și evacueze în liniște copii din centrele mari, iar Anglia s-a mărginit mai ales să lanseze manifeste pe teritoriul german”.

Dl. Ministru Pella află din sursă sigură că cercurile politice olandeze pretind că în Franța nu există nici un entuziasm pentru război, acesta apărând multora ca „executarea unui serviciu comandat de

Anglia”. I s-a afirmat chiar Ministrului nostru la Haga că ar fi de dorit ca Germania să facă o ofensivă cât de limitată spre Franța, „căci doar așa vor reînvia virtuțile ostășești ale Comandamentului francez”.

În ciuda acestor simptome de deprimare, se observă în cercurile cele mai autorizate olandeze o speranță într-o redresare, cel puțin de ordin moral, a situațiunii în urma unei eventuale modificări a legii neutralității din Statele Unite. Informațiuni venite în ultimele zile, confirmate de altfel și de sferele bancare din Amsterdam, constituie serioase motive de optimism în această chestiune.

Primejdia sovietică văzută de la Vatican. De la Vatican se semnalează din nou și cu insistență primejdia rusă Dlui Ambasador Comnen. Nu numai pentru Polonia, dar și pentru România. Informațiile cele mai sigure primite de Secretariatul de Stat al Vaticanului prezintă Rusia actuală în plină criză războinică, naționalistă și imperialistă, se repetă formulele Rusiei imperiale, începând cu aceea „Anglia inamica seculară” și „Ieșirea la Mediterană”, deci și cucerirea Istanbulului.

Vaticanul față de acțiunea Rusiei. Dl. Ambasador Comnen raportează la 18 septembrie că intervențiunea rusească în Polonia nu a surprins Vaticanul. Personalitățile cu care a vorbit reprezentantul României i-au spus că intervențiunea a produs însă în Italia o adevărată consternare de care Dl. Mussolini va trebui să țină seama.

Norvegia față de acțiunea Rusiei. Dl. Zarifopol comunică din Oslo că acțiunea Sovietelor a produs o profundă impresiune. Un comunicat al Ministerului Afacerilor Străine spune că o notă prin care se comunică neutralitatea Rusiei sovietice față de Norvegia a fost remisă Însărcinatlui cu Afaceri norvegian la Moscova. Ea este identică cu aceea remisă Ministrului nostru.

Cu toate acestea întreaga presă subliniază că U.R.S.S. reia politica panslavă de cucerire a Rusiei țariste, politică care reprezintă, fără îndoială, o serioasă amenințare pentru statele vecine și, mai ales, pentru Statele baltice și România.

Propaganda sovietică în Polonia. Dl. Dianu anunță că mai mulți șefi comuniști au trecut în Polonia spre a face propagandă și se spune că au fost primiți cu entuziasm. În toată U.R.S.S. au loc întruniri de propagandă și aprobare a acțiunii întreprinse.

Submarine poloneze în porturile baltice. Ministrul României la Moscova comunică că a produs impresiune știrea din „Pravda” că submarinele poloneze se refugiază în porturile Statelor baltice, gășind sprijin ascuns din partea unor persoane din guvern. Un submarin polonez internat la Tallinn a fugit, se crede, cu permisiunea autorităților. Comandantul flotei sovietice a luat măsuri contra unor posibile diversiuni ale submarinelor în Marea Baltică.

Plecarea Ambasadorului Poloniei din Moscova. Dl. Ministru Dianu telegrafiază că, în urma înțelegerii cu Guvernul sovietic, Ambasadorul Poloniei a decis plecarea sa joi sau vineri seara pentru a avea timp ca personalul Consulatelor Minsk și Leningrad să sosească la Moscova.

Ambasadorul Angliei a comunicat Dlui Dianu că Guvernul sovietic refuză Ambasadei poloneze și membrilor ei recunoașterea privilegiilor și imunităților diplomatice cu ocazia plecării, ceea ce îi pune într-o situațiune foarte dificilă. Ambasadorul Poloniei insistă pentru viza noastră colectivă.

Vizita Dlui Saraçoğlu la Moscova. Dl. Ministru Dianu comunica la 19 septembrie că nici Ambasadorul Turciei, nici chiar Comisariatul Afacerilor Străine nu au știri despre data vizitei Dlui Saraçoğlu.

Ministrul nostru la Moscova informează confidențial că Ambasadorul Turciei i-a repetat că hotărârea Dlui Saraçoğlu de a veni a fost luată chiar în ajunul invaziei în Polonia și că nu vede care poate fi baza de înțelegere turco-sovietică. D-sa a admis în cursul discuției că ar putea privi interesele regionale ale țărilor noastre. Ambasadorul Turciei se întreabă cu îngrijorare până unde merge înțelegerea și colaborarea ruso-germană. În tot cazul, vizita Dlui Saraçoğlu contribuie la dezvăluirea adevăratelor ținte sovietice. Ambasadorul Turciei așteaptă încă instrucțiunile ce a cerut dacă poate să confirme primirea notei circulare sovietice de la 17 septembrie. Când Dl. Dianu i-a răspuns că este în interesul nostru să luăm act de asigurarea U.R.S.S. că înțelege să păstreze neutralitatea față de țările noastre, D-sa a replicat: „Dar a dispărut un Stat”.

Dl. Ambasador Stoica telegrafiază la 19 septembrie că s-a străduit de la Moscova ca Dl. Saraçoğlu să plece cât mai curând. Este deci probabil că D-sa va reveni la planul inițial de a pleca miercuri, eventual joi seara.

Relațiunile slovac-ungare. Ministrul Afacerilor Străine slovac a spus Însărcinatului nostru cu Afaceri din Bratislava că are intențiunea de a trimite peste câteva zile Guvernului ungar o notă propunându-i încheierea unui tratat minoritar în genul celui pe care Guvernul ungar l-a propus României. Dl. Hiott a arătat că, contrar cazului minorității slovace din Ungaria, minoritatea ungară din România se bucură de un regim foarte liberal, precizat în Statutul minorităților, făcând deci de prisos orice acord internațional relativ la dânsa.

Zvonuri despre un pact de neagresiune sovieto-greco-iugoslav. Dl. Ambasador Djuvara cerând informațiuni Subsecretarului de Stat al Ministerului Afacerilor Străine elen, privitor la știrea că Sovietele ar fi propus Iugoslaviei și Greciei pacte de neagresiune, acesta a dezmințit categoric sus-amintitul zvon.

Negociațiunile germano-sovietice cu Japonia, referitoare la acțiunea acesteia în Extremul Orient. La Ministerul Afacerilor Străine olandez s-a spus Dlui Pella că negocierile care au loc actualmente între Berlin, Moscova, Tokio și care tind să lase mână liberă Japoniei în sudul Chinei, Indiile engleze și chiar Indiile neerlandeze, nu exclud chiar ipoteza paradoxală a unui bloc germano-ruso-japonez.

Relațiunile germano-japoneze. Secretarul de Stat la Ministerul Afacerilor Străine a afirmat Dlui Ministru Crutzescu că vizita la Berlin a Misiunii militare japoneze sub comanda Generalului Terauchi este de pură curtenie. Guvernul german se bucură firește, în împrejurările actuale, de orice dovadă a menținerii bunelor relațiuni dintre Reich și Japonia, ca și între aceasta din urmă și U.R.S.S., dar că gestul nu are absolut nici o semnificațiune politică. Este drept, spune Dl. Crutzescu, că interlocutorul D-sale i-a spus nu de mult același lucru și despre încheierea acordului economic germano-sovietic.

Raporturile italo-grecești. Subsecretarul de Stat elen a spus Dlui Ambasador Djuvara că destinderea greco-italiană progresează. A adăugat că în curând va apare un comunicat din partea ambelor Guverne pentru învederarea raporturilor amicale dintre cele două țări.

Relațiunile italo-elvețiene. Dl. Ambasador Comnen este informat că Italia ar fi oferit Elveției Genova ca port de aprovizionare pe durata războiului. Legațiunea Elveției a confirmat această informațiune reprezentantului nostru pe lângă Sfântul Scaun.

Relațiuni economice și financiare

Raporturile comerciale germano-elvețiene. Dl. Ministru Gurănescu află din izvor sigur că deși Germania datorește Elveției 65 milioane franci elvețieni, delegațiunea germană sosită zilele acestea a propus autorităților federale ca de aici înainte să înceapă operațiunile comerciale de la capăt, făcându-se abstracțiune de vechea datorie, care va fi lichidată după război. Pentru plata noilor cumpărături, Germania propune să se dea în schimb fabricate germane. Guvernul elvețian a refuzat însă categoric.

Pe de altă parte, Dl. Gurănescu află că Germania are vrea în primul rând să comande material de război și aparate electrice. Într-adevăr, un grup de industriași germani care au vizitat în cursul lunii august industria metalurgică și electrică elvețiană, mărturiseau unor persoane de încredere că mașinile germane lasă de dorit. În aceeași ordine de idei, Dl. Gurănescu adaugă: Se pare că Consiliul economic din Argentina și Brazilia au refuzat recent material fabricat în Germania.

Director Politic
ss. G. Davidescu

A.M.A.E., fond 71 România, vol. 51, ff. 289-301.

Bibliografie:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, București, fond 71 România, vol. 6, 8, 51, 54; fond 71 Anglia, vol. 18.

Arhivele Militare Române, Pitești, fond Ministerul Aerului și Marinei, dosar nr. 2537.

Bold, Emilian, Locovei, Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.

Bold, Emilian, Seftiuc, Ilie, *Pactul Ribbentrop-Molotov și implicațiile internaționale*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2010.

Buzatu, Gh., *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, Editura RAO, București, 2007.

Idem, *O istorie a prezentului*, Editura Mica Valahie, Craiova, 2004.

Idem, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Cîrstea, Marusia, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, Editura Mica Valahie, București, 2004.

Eadem, *Un document relevant din 1939 privind politica externă a U.R.S.S.*, în *Stat și societate în Europa*, vol. III, coord. Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Editura Universitaria, Craiova, 2011.

Deletant, Dennis, *Frustrating German ambitions: British military subversion in Romania, 1939-1940*, în vol. *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*, coord. Mioara Anton, Florin Anghel, Cosmin Popa, Editura Curtea Veche, București, 2006.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Sîrbu, Ionel, *Diplomația României de la garanții la neutralitate (aprilie – septembrie 1939)*, Editura Vrantop, Focșani, 1997.

Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006.

Dukes, Paul, *Istoria Rusiei. 882-1996*, Editura ALL, București, 2009.

Gafencu, Grigore, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*, Editura Militară, București, 1992.

Istoria Românilor, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Marcou, Lilly, *Stalin – viața privată*, Editura ANTET, București, 1996.

Milza, Pierre, *De Versailles à Berlin. 1919-1945*, Masson et Cie, Paris, 1972.

Moisuc, Viorica, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940*, Editura Academiei, București, 1971.

Nolte, Ernst, *Războiul civil european. 1917-1945. Național-socialism și bolșevism*, Grupul Editorial Corint, București, 2005.

Onișoru, Gheorghe, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015.

Oprea, Ion M., *România și Imperiul Rus. 1924-1947*, vol. II, Editura Albatros, București, 2003.

Scurtu, Ioan, *România și Marile Puteri (1933-1940). Documente*, Editura Fundației România de Măine, București, 2000.

Vlad, Constantin, *Istoria diplomației. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.

Werth, Nicolas, *Istoria Uniunii Sovietice. De la Lenin la Stalin*, Editura Corint, București, 2000.